

Protestant Theological University

Review of: Arnulf Krause, Die Götter und Mythen der Germanen. Wiesbaden: Marix Verlag, 2016. Marlies Stoter en Diana Spiekhout (red.), We Vikings. Frisians and Vikings in the coastal area of the Low Countries. Zwolle/Leeuwarden: Waanders / Fries Museum, 2019.

van Klinken, G.J.

Published in:
Kerk en Theologie

Published: 01/01/2020

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Klinken, G. J. (2020). Review of: Arnulf Krause, Die Götter und Mythen der Germanen. Wiesbaden: Marix Verlag, 2016. Marlies Stoter en Diana Spiekhout (red.), We Vikings. Frisians and Vikings in the coastal area of the Low Countries. Zwolle/Leeuwarden: Waanders / Fries Museum, 2019. *Kerk en Theologie*, 71 (2020), 289-291.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-ptthu/bibliotheek-ptthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Review of: Arnulf Krause, Die Götter und Mythen der Germanen. Wiesbaden: Marix Verlag, 2016. Marlies Stoter en Diana Spiekhout (red.), We Vikings. Frisians and Vikings in the coastal area of the Low Countries. Zwolle/Leeuwarden: Waanders / Fries Museum, 2019.

van Klinken, G. J., 2020, In: Kerk en Theologie. 71 (2020), 289-291.

Onze kennis van de goden en mythen van de Germanen, zo stelt Arnulf Krause in zijn inleiding, is allereerst associatief bepaald. De meeste Engelsen, Scandinaviërs, Duitsers en Nederlanders groeien op in een cultuur waarin die Germaanse wereld tot op heden resoneert. Dat wordt zichtbaar in Tolkien, in populaire computerspelletjes, in Wagneruitvoeringen, in de ontsparingen van het nationaalsocialisme, in de beschrijvingen van de kerstening door kerkhistorici. Een systematische eenheid vormt het allemaal niet, maar effect op de verbeelding heeft de Germaanse mythologie tot op de huidige dag. Deze verbeelding vormt dan ook het eigenlijke onderwerp van Krauses boek. Objectieve data over de Germanen zijn zeldzaam. Doordat de naam van deze volkeren gebruikt werd voor telkens wisselende federaties van stammen, die bovendien sterk mobiel waren, is het bovendien nog niet zo gemakkelijk om duidelijk aan te geven wie we tot de Germanen moeten rekenen en wie tot de Kelten of de Slaven. Voor de kerstening hebben de Germanen zelf nauwelijks gebruik gemaakt van het schrift. Runen komen voor vanaf de Romeinse keizertijd, meest voor korte inscripties. Hun materiële cultuur, die thans toegankelijk gemaakt wordt door de archeologie, ontwikkelt pas na de val van Rome een kenmerkende eigen stijl. Dat we nog steeds spreken van Romeinse mythologie hebben we te danken aan buitenstaanders. Allereerst zijn dat Griekse en Romeinse auteurs, vanaf ongeveer 500 voor Christus (voordat deze auteurs in het gebied ten noorden van de Middellandse Zee een onderscheid gaan maken tussen Kelten en Germanen hebben die aanduidingen dan ook nauwelijks zin). Tot op de huidige dag kan vrijwel geen boek over de Germanen geschreven worden zonder dat tenminste Caesars *De Bello Gallico* en Tacitus' *Germania* daarin uitvoerig besproken worden. Germanen, zo lezen we daar, delen een vergelijkbare taal en cultuur. Door hun mobiliteit en telkens wisselende federaties is het moeilijk om over hun herkomst iets definitiefs te zeggen. In vergelijking met de Kelten en met name met de klassieke culturen van het zuiden worden ze als betrekkelijk ongecompliceerd voorgesteld. Deze voorstelling van zaken oefent tot op de huidige dag invloed uit. Als het al zin heeft om van Germaanse volken te spreken dan kan dat het best aan de hand van verwante talen (Noors, Fries, Duits, Engels etc.). In andere opzichten hebben de huidige Noren, Friezen, Duitsers de meeste van hun culturele kenmerken (religie, staatkunde, literatuur) vooral ontleend aan invloeden vanuit het Zuiden.

Dat over de mythologie nog het een en ander te zeggen valt, is te danken aan een gelukkig toeval: de schriftelijke overlevering ervan in de beroemde IJslandse geschriften van rond 1200. Ook deze literatuur kunnen we volgens K. echter het beste beschouwen als een buitenstaandersperspectief. Germaanse elementen waren onderdeel geworden van een christelijke wereldcultuur en werden door taalkundige experts als Snorri Sturluson als zodanig gerecipieerd. De overeenkomst met de rooms-katholieke taalwetenschapper J.R.R. Tolkien in de twintigste eeuw is hier niet toevallig: een verbeeld verleden wordt opgeroepen in een krachtige poëtische en epische taal. De herontdekking van de Edda in de Codex Regius (1270) door bisschop Brynjólfur Sveinsson vond pas plaats in 1643. De impact ervan op Europa is groot geweest, net als drie eeuwen later die van *In de ban van de Ring*. Het meest opvallende aan de soepele presentatie van de mythologie van de Edda door K. is dat deze verhalen een integraal onderdeel zijn geworden van de voorstellingswereld van het Westen en dat dit pas gebeurd moet zijn vanaf de zeventiende eeuw. Aangezien de archeologie van de 'Germaanse' landen zich slechts in beperkte mate onderscheidt van die van de omringende wereld, zou het vrijwel onmogelijk geweest zijn om die als Germaans te benoemen zonder de geschriften van

de Romeinen Caesar en Tacitus en de christelijke geleerde Snorri Sturluson. Krause informeert helder over het onderwerp, zijn keurig uitgegeven en gebonden boekje is bovendien verbazingwekkend laag geprijsd.

Een mooi en eigentijds voorbeeld van hedendaagse verbeelding van Germaans erfgoed in Nederland is de catalogus van de succesvolle expositie *We Vikings* in het Fries Museum tussen oktober 2019 en maart 2020. Een regionale invalshoek (Nederlands kustgebied) wordt in deze Engelstalige uitgave behandeld in het bredere kader van het Noordzeegebied (met uitlopers naar Ierland en Zweden). Thematisch vormt de kerstening het voornaamste aandachtspunt: het boek begint met de beschrijving van de Noorse inval in het Friese Oostergo in 873, zoals beschreven in de *Annales Xantenses*. Een Germaanse krijgercultuur stuit in de buurt van Dokkum op de bestuurlijke ordening van het Frankische Rijk en de legitimatie die daarvoor wordt geboden door het christendom. Het zijn de monniken die het verhaal voor het nageslacht hebben bewaard. Zonder hen zouden we waarschijnlijk nooit hebben geweten van een Noorse inval in Friesland in 873. Als clerici dienen ze de feodale heren. Zo stelden ze de *Lex Frisionum* op schrift, de regionale versie van Germaans recht die het uitgangspunt vormde voor de Frankische jurisprudentie ter plekke. In haar bespreking van de *Vita Radbodi* (bisschop Radboud van Utrecht) stelt Sp. Dat we de inhoud daarvan niet te letterlijk moeten nemen, maar dat die toch wel enige juiste gegevens bevat. Daartoe rekent zij de beschrijving van culturele betrekkingen tussen het toenmalige Friesland en Scandinavië, inclusief het geloof in goden als Odin en Thor (15). Ook zou duidelijk zijn dat nominale christenen in Friesland in de negende eeuw 'in hun hart' nog heidenen waren (18).

De vraag is uiteraard hoe we hier onderscheid kunnen maken tussen verbeelding en gezekerde feiten. Net als eerder bij de Germanen werd de cultuur van de Vikingen in de Karolingische tijd haast uitsluitend door buitenstaanders te boek gesteld. Viking is een naam die door Angelsaksen werd gegeven en die zoiets betekent als piraat. *We Vikings* begint de bespreking net als K. bij verbeelding zoals we die aantreffen in vroegmiddeleeuwse literatuur en de IJslandse saga's uit de periode daarna. Daarop volgt een periode van verandering van perspectief: de in het Fries museum gehouden expositie richtte zich naast schriftelijk materiaal (uit de schitterende collectie van tresoor) vooral op archeologische vondsten. Voor mij persoonlijk kwamen die als een verrassing. De schriftelijke bronnen meen ik enigszins te kennen, voor bodemvondsten gaat dat veel minder op. Toe-eigening van traditie is alleen mogelijk door van generatie op generatie dezelfde basisteksten te blijven lezen. Gevaar is dat in die lezing iets van een blikvernauwing kan ontstaan, zeker wanneer die teksten bijna als een canon worden opgevat. Zo bezien bieden de expositie in het Fries Museum en de bijbehorende catalogus een stimulerende gelegenheid om zelf te kijken en te overwegen. Een afbeelding van een zegende Christus wordt opgevat als een amulet dat het kwaad moest afweren (Jorwert, negende eeuw), geïmporteerde wijnvaten (Jelsum, vroege Middeleeuwen), een schaakstuk uit Leeuwarden dat verwant is aan de *Lewis chessmen* uit de Hebriden, gouden bracteaten met een Odin-afbeelding die deels Scandinavisch en deels Romeins is (uit het Friese terpengebied in de vijfde en zesde eeuw), in Friesland tevoorschijn gekomen zilveren Arabische munten (dirhams) die lijken op soortgelijke exemplaren die tevoorschijn zijn gekomen in Zweden: allemaal zaken die stimuleren om bestaande beeldvormingen van het kersteningstijdvak opnieuw te overwegen. Wel op een kritische manier overigens: de zogenaamde Vikingschat van Winsum bleek later een vervalsing te zijn (94).